

İSLAMİYET ÖNCESİNDE TÜRK DEVLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

1. Hükümdarın Görevleri

İslam öncesi hükümdarların birçok görevi var. Bunlardan bir tanesi Orduya komutanlık etmek, kurultaya başkanlık etmek, açığı doyurup çıplağı giydirmek. (Sosyal Anlayış)

2. Hükümdarın Unvan Ve Sembolleri

- Otağ (Çadır)
- Nevbet (Davul)
- Kılıç
- Yay
- Kemer (Kur)
- Kamçı (Berge)
- Ordu
- Toy (Ziyafet)
- Örgin (Taht)
- Kotuz (Sorguç)
- Han
- Hakan
- Yabgu
- Kağan
- İlteber
- İlteriş
- İdikut
- Erkin
- Tangu
- Şanyü

3. Gök Tanrının Hükümdara Verdiği Yetkiler

Hükümdarlar başa geçerken kut anlayışına göre başa geçer. Gök Tanrı tarafından bir hükümdara ve ailesine devleti yönetme yetkisini veren anlayıştır. Veraset anlayışı belirsizdir. Taht kavgaları bize zarar vermiştir. Gök Tanrı 3 tane hükümdarlık alameti vermiştir;

1. Kut: Siyasi
2. Küç: Askeri (Askeri olarak donatılıyor.)
3. Ülüş: Ekonomik

4. İkili Teşkilat (Federatif Devlet Anlayışı)

Devlet Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılır. Doğu merkezdir. Batıda Hakanın kardeşi vardır. Buna Yabgu unvanı verilir. Bu sistemin zararı var mı? Bir devletin iki tane hükümdarı olmaz. Çin karışırsa Doğu ve Batı birbiriyle savaşır. İkili teşkilat Asya Hun Devleti hariç diğer devletlerde görülmüştür. İlk ikili teşkilat Asya Hun Devletinde görülmüştür. Burada bir çelişme var. Çünkü Asya Hun Devletinde üçlü teşkilat uygulanmıştır. Merkez, Doğu ve Batı.

5. Kurultay

Diğer adlarıyla Toy veya Kengeş'dir. Devletin en önemli organlarından bir tanesi devleti yönetmekle beraber tabi Hakan sınırsız yetkiye sahip değildir. İslam öncesi Türk hükümdarları sınırsız yetkiye sahip değildir. Hükümdarların yetkilerini kısıtlayan iki şey var;

1. Kurultay
2. Töre

Kurultayın Özellikleri

1. Sadece danışma meclisi demek değildir. Gerektiğinde hükümdarı görevden alma yetkisi vardır. Bazen danışma bazen karar organıdır.
2. Katılan tüm üyelere “Toygun” denir.
3. Hakan, Hatun, Boy beyleri, ileri gelenler, Komutanlar ve Hanedan üyeleri kurultaya katılırlar.
4. Kurultayda her şey konuşulur. Din, Sanat, Savaş gibi konular görüşülür. Din adamı üye değildir.
5. Töreleri değiştirir. Yazısız kurallardır. Hakan değiştirir. Hakanın isteğiyle. Töreye Hakan uymazsa kurultay görevden alır.
6. Kurultay genel isimdir. Boylara göre adı değişir.

6. Devlet Görevlileri

- Apa: Sivil Yönetici
- Tudun: Vergi Memuru
- Tutuk: Askeri Vali
- Tarkan: Komutan
- Subaşı: Oğuzlarda Komutan
- Buyruk: Bakan
- Böri: Köktürklerdeki Kağan
- Muhafız Birliği
- Nazır: Bakan
- Bitigci (Tamgacı) : Yazıcı
- Otacı: Hekim-Tabip
- Ağılığ: Hazineden Sorumlu
- Yargucı: Yargıç-Hâkim
- Tigin: Hükümdarın Oğlu
- İnanc (İnal-Ataman) : Tiginlerin
- Eğitiminden Sorumlu
- Şad: Hanedan Üyesi Komutan

SOSYAL HAYAT

Göçebe toplumlarda insanların savaşçılık özellikleri daha fazladır. Çünkü göçebe insanlar çadırlarda yaşarlar. Dışarıdan gelen saldırılara açık durumdasın. Bundan dolayı kişi hayvan saldırılarına, düşman devlet saldırılarına karşı hazır olmalı. Bu toplumların mimari eser verme olanağı yoktur. Yazı geç kullanılır. Hapis cezaları kısa olur. Çünkü 10 gün sonra nereye gideceğin belli değil aynı yerde durmuyorsun. Sanat eserlerinde hayvan üslubu kullanılır. Ve bu eserler taşınabilir malzemelerdir. Halı, Kilim, İğne Oyası gibi. Bu toplumların bir diğer özelliği sınıf ayrımının görülmemesidir. Doğal olarak kölelikte yoktur. Tek eşlilik vardır. Anneye Ök denir. Düğünlere Töğün denir. Halkın kaldığı çadırlara Yurt adı verilir. Yurt tutma adı buradan gelmektedir. Çin ile ticaret yapılır. Çin’den ipek alınır karşılığında canlı hayvan verilir.

- Anne: Öğ
- Türün: Düğün
- Baba: Kong
- Şölen: Halk Eğlencesi
- Monogami: Tek eşlilik
- Yurt: Çadır (Halka ait olan çadır)

- Oğuş (Aile)
- Urug (Sülale)
- Boy veya Bod (Boy)
- Bodun (Millet)
- İl (Devlet)

HUKUK

Yazısız hukuk kuralları var ve buna töre adı verilir. Töreler değişir peki nasıl? Kurultayın kararıyla ama bunu kabul ettirecek olan hakandır. Hakanın isteğiyle kurultayda değişir. Değişmez maddeleri var mıdır? Dört tane vardır. Göçebe yaşam hukuk sistemine de etki etmiştir. Hapis cezaları genelde kısa olmuştur. 10 günü geçmemiştir. Bazı suçların cezası idamdır. Mesela tecavüz, barış zamanı birine kılıç çekmek, casusluk yapmak gibi. Hırsızlık yapmak, sövmek, kavga etmek gibi suçlara 10 gün kadar hapis cezası verilir. Kısasa kısas da vardır.

- Tüz: Halk ile devletin karşılıklı olarak görevlerini bildiren yazısız sözleşmeye verilen isimdir. Aynı töreye benziyor ama töre yaptırım gücü olan kurallardır. Ama Tüz’de öyle bir şey yoktur.
- Yargıcı: Yargıç
- Töre: Yazısız hukuk kurallarıdır. Hakanın isteğiyle kurultayın kararı ile değiştirilir. İlk dört madde değişmez.
- Könilik: Adalet
- Uzluk: İyilik
- Oksızlık: Bağımsızlık

ORDU

Mete Hanın kurmuş olduğu onluk sistemi önemlidir. Üzengi nedir? Üzengi atlara asılan ve ata bindikten sonra ayağı kaplayarak kitleyen alete denir. Peki ne gibi yararı var? At üzerinde denge ve güç almanı sağlıyor. Konserve yapımını ve Üzengiye Avrupalılara ve Dünyaya öğrettik. Batıya ceket ve pantolon giyimi de Türklerden Avrupa’ya geçti. Isıklı oku Mete Han bulmuştur. Turan, Kurt Kapanı, Pusu, Hilal ve Sahte Ricat taktikleri düşmanın durumunun öğrenilmesi amacıyla gönderilen keşif birliğinin adına da “Yelme” denir. Yelme Osmanlı Devletinde “Akıncılar” adını alır. Düşman sayısı kaç, önemli silahları nedir gibi bilgileri öğrenirler. Göçebe yaşamdan dolayı ordu millet anlayışı vardır. Savaş zamanı Kadın, Erkek ve Çocuk herkes askerdir. Ücretli askeri bulunmaz. Hazarlar, Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar ücretli askerlik yapmıştır.

Genel Olarak Ordunun Özellikleri

- Ücretli asker değildir. (Hazarlar, Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar hariç)
- Ordu Millet anlayışı vardır.
- Savaş öncesi düşmanın durumunun öğrenilmesi amacıyla gönderilen keşif birliğine “Yelme” adı verilir.
- Mete Hanın tahta çıktığı tarık Kara Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş yıl dönümüdür.
- Onlu sistemi Mete Han bulmuştur.
- Konserve ve üzengi yapımı ile Türkler Dünyayı etkilemiştir.
- Ceket ve pantolonu Avrupa’ya öğretti.

Onlu Sistemin Özellikleri

- On bin – Tümen – Tümen başı
- Bin – Tabur – Bin başı

- Yüz – Bölük – Yüz başı
- On – Takım – Onbaşı

Savaş Taktikleri

- Turan
- Hilal
- Sahte Ricat ve
- Kurt Kapanıdır.

BİLİM, SANAT VE SPOR

Göçebe toplum olsa da bilimsel faaliyetler vardır. Neden? Çadırın içinde soba var yaz aylarında soba kaldırılır ve o delik olduğu gibi durur. İnsanlar gece yıldızları incelemişler. Türkler bir takvim yapıyor. Göçebe yaşamın etkisiyle hayvan isimleriyle adlandırılıyor. Günümüzde Çin ve Moğolistan'ın takvimidir.

- 12 Hayvanlı Türk Takvimi – Güneş Esaslı
- Hicri Takvim – Ay
- Celali Takvimi – Güneş – Ömer Hayyam (Babür ve Büyük Selçuklu)
- Rumi Takvim – Güneş – Osmanlı Devleti Ticari Amaçla
- Miladi Takvim – Güneş – Türkiye

Sanat Dalları Dokumacılık, Çadırcılık, Kilim ve Halıcılık göçebe yaşamın etkisiyle gelişiyor. Dünya tarihinin en eski halısı Türklere aittir. Asya Hun Devletinden kalma Pazırık Halısı. Madencilikte Altın adam zırhı. Minyatür Uygurlar. Bozkırın kuyumcuları İskitler. Resim sanatı gelişmiş ve bununla uğraşana “Bedizci” denir. İslam öncesinde Tezhip kitapları süsleme sanatı yoktur. Hat sanatı, cam süsleme sanatı, ebru yoktur. Heykel (Balbal) (Göktürk ve Uygurlar). Uygurların geliştirmiş olduğu sanat eserleri “Talas Savaşı” ile Orta-doğu ve Avrupa’ya taşınmıştır. İskit ve Hunlardan kalma eserler “Ermitaj” müzesinde sergilenir.

DİN VE İNANIŞ

Türklerin ilk dini “Gök Tanrı” dinidir. Savaşlarla, ticaretle diğer dinleri de benimsemişlerdir. Gök Tanrı, Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Budizm, Maniheizm ve Şamanizmdir.

İnanışlar

1. Doğalar kültü (inanç): Doğadan (Ay, Güneş gibi) bazı şeylerin bizden üstün olduğuna inanıyoruz.
2. Atalar kültü: Öldükten sonra yaşam, Atalarımızın bizi yukarıdan izlediği inancı.
3. Yer, Gök ve Su inancı
4. Totemizm: Ongunluk.

Atanın öldükten sonra yaşadığına, yukarıdan izlediğini biliyoruz ve rahat hareket edemeyiz. Ulvi ihtiyaçları ölüm ve doğum günlerinde iki kez ziyaret ediliyor. Bu ziyaretlerde kurban kesiliyor. Eti ziyaretçilere, ruhu da ölen kişinin ruhuna veriliyor. Su kaynaklarını çok iyi koruyorlar. Herkesin bir totemi var mıdır? Maçlarda gol olsun diye yapılan hareketler. Taşlara inanç var. Bir çok taşın manevi maddi yararı vardır. Akik taşı gibi inanmak önemlidir.

- Yuğ: Cenaze Töreni
- Eşük: Kefen
- Kam(Baksı): Din Adamı

- Tamu: Cehennem
- Uçmağ: Cennet
- Kült: İnanç
- Sagu: Ağıt
- Balbal: Mezar Taşı (Bengütaş)
- Kurgan: Mezar

Ölümünden sonra yaşama inancı ne gösterir? Balbal taşları. Kurgan da at, değerli eşyaları ve mumyalama var. Mete ömrü boyunca üç tane düşman öldürüyor olsun. Mezarının yanına üç heykel dikiliyor. Taşlar yontuluyor. Gök Tanrı derki; Atın var mı, silahın var mı, eşyaların var mı ve balbal taşları da dirilecek. Balbal, Kurgan, Tamu, Uçmağ gösterir. Ama “Yuğ” göstermez. Tunceli yöresinde Akkoyunlu ve Karakoyunlulara ait balbal taşları var.

MÜZİK VE SPOR

Türklerde bando sistemi vardır.

- Kithara: Türk Kanunu
- Davul (Nevbet)
- Küg: Melodi
- Kopuz: Saz
- Çevgan: Müzik Aleti
- İr: Beste

Spor

Seğirtme: Yaya yarışları İslam öncesi

Milletler arası yarışma: Kırğızlar

Tepük: İslam öncesi futbol

Kurez: Güreş

YAZI, DİL VE EDEBİYAT

Türklerin Kullandığı Alfabeler

- Köktürk (Orhun) – Milli
- Uygur – Milli
- Soğd
- Çin
- Kiril
- Fars
- Arap
- Latin

Sözlü Edebiyat

- Sav: Atasözü
- Koşuk: Şiir, Türkü, Şarkı
- Sagu: Ağıt
- Hikaye: Dede Korkut Hikayeleri
- Destanlar
- Alper Tunga – Şu Destanı = İskitler
- Oğuz Kağan Destanı: Oğuz olarak nitelenen kişi Mete Han’dır.
- Ergenekon – Bozkurt Destanı: Köktürkler, dağın yarılarak çıkılması.

- Türeyiş ve Göç Destanı: Uygurlar
- Sihirli Geyik: Atilla
- Manas Destanı: Kırgızlar
- Şan Kızı Destanı: Bulgarlar

Yazılı Edebiyat

1. Orhun Abideleri

Vezir Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan adına yazılmıştır. İlk dikilen Vezir Tonyukuk (Apa Tarkan) lakaplı'dır. Kutluk devletinin kuruluşunda etkilidir. Boyları birleştirmiştir.

- Kutluklar zamanında yazılmıştır.
- Çince ve Orhunca yazıldı.
- Bugünkü Moğolistan'da bulunur.
- Hükümdarın halka karşı görevleri ve Çin entrikaları anlatılır.
- Halkın devlete karşı olan sorumlulukları.
- İlk siyasetname örneğini gösterir.
- Runik yazı çeşidi ile yazılmıştır.
- İlk bulunan kelime "Tengri" dir.
- Çözen filozof W.Thomsen'dir.
- Vezir Tonyukuk, Bilge Kağan ve Kültigin adına yazılmıştır.
- Vezir Tonyukuk kendi eserini kendi yazmış ve yazdırmıştır. İlk Türk tarihçisi ve yazarıdır. Bilge Kağan ve Kültiginin kını yazan Yolluk Tigindir.
- En eskisi "Yenisey Kitabeleri" dir. Ama çözülememiştir. Orhun Abideleri çözülmüştür.

2. Bugut Yazıtları: Köktürkler (En eski yazıt)

3. Terhin Yazıtları: Taryat – Uygurlar

4. Karabalagasun Yazıtları– Uygurlar

5. Moyen – Çur Yazıtları– Uygurlar

6. Yenisey Yazıtları– Kırgızlar